

ÖZ

Kaptan-ı Derya Seyyid Abdullah Ramiz Paşa Kırım'ın köklü ulema ailelerinden birine mensuptur. Osmanlı Devleti'nin Ruslar karşısında aldığı ağır yenilgi sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı takiben Kırım tedricen Rus kontrolü altına girmiştir. Bu süreçte Rus yanlıları ve Osmanlı taraftarları arasında şiddetli bir iç savaş yaşanmıştır. Yaşanan iç savaşta kaybeden tarafta yer alan Abdullah Ramiz'in ailesi Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Abdullah Ramiz ve kardeşlerine babalarının vefatından sonra babasının arkadaşları tarafından sahip çıkılmış, Abdullah Ramiz İstanbul'da eğitim hayatına devam etmiştir. Genç yaşta devlet hizmetine girerek küçük memuriyetlerde çalışmıştır. Zeki ve girişken yapısı sayesinde yaptığı memuriyetlerde üstlerinin dikkatini çeken Ramiz Paşa, bürokrasi sınıfında yükselerek, 1807 yılında Osmanlı bürokrasinin önde gelen makamlarından olan Başmuhasebecilik görevine getirilmiştir. Sultan III. Selim'in Kabakçı Mustafa İsyanı ile tahtan indirildiği esnada ordu ile birlikte seferde bulunan Abdullah Ramiz, Nizam-ı Cedid taraftarı olduğu için görevinden uzaklaştırılmış ve Kavala'ya sürgün kararı alınmıştır. Köse Kethüda'nın aracılığı ile Rumeli bölgesinin güçlü ayanlarından biri olan Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmıştır. Abdullah Ramiz'in devlet işlerine hâkimiyeti ve mantıklı kararları Alemdar Mustafa Paşa'yı etkilemiştir. Alemdar Mustafa Paşa'nın en önemli müşavir ve yardımcılarında biri olmuştur. Abdullah Ramiz amaçları Sultan III. Selim'i yeniden Osmanlı tahtına çıkarmak olan ve liderliğini Alemdar Mustafa Paşa'nın yaptığı "Rusçuk Yararı" diye isimlendirilen guruba dâhil olarak başkente geri dönmüştür. III. Selim'in öldürülmesinden sonra II. Mahmut'un tahta çıkmasını sağlamışlardır. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olmasına müteakip, Ramiz Paşa da Kaptan-ı Deryalık makamına atanmıştır. Kısa bir süre yaptığı bu görevde tersanedeki düzeni yeniden tesis etmiştir. Ayrıca Alemdar Mustafa Paşa'nın vezareti döneminde Sened-i İttifak'ın imzalanmasında ve Sekban-ı Cedid Ocağı'nın kurulmasında da etkili olmuştur. 1808 yılında yeniçerilerin Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı başlattığı ayaklanma Ramiz Paşa ve diğer reform taraftarları için sıkıntılı günlerin başlamasına sebep olmuştur. Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesi ve isyancıların kontrolü ele geçirmeleri Padişah'ın yanında olan Ramiz Paşa ve diğerlerini zor durumda bırakmıştır. Padişah tahtını korumak için Ramiz Paşa, Kadı Abdurrahman Paşa ve diğerlerinin önerisi ile haremde bulunan sâbık sultan IV. Mustafa'nın katledilmesine izin vermiştir. Mücadeleyi kazanamayacaklarını anlayan Ramiz Paşa, Kadı Abdurrahman Paşa ve yanındakiler İstanbul'dan firar etmişlerdir. Firariler Subaşı Köyü'nde bulunan ve kendi çiftliğinde ikamet eden Kırım hanzadelerinden Selim Giray Sultan tarafından misafir edilmişlerdir. Daha sonra Ramiz Paşa ve Kadı Abdurrahman Paşa birbirlerinden ayrılmışlar, Ramiz Paşa ve yanındakiler Rusçuk'a kaçmışlardır. Yeniçerilerin ısrarlı takipleri üzerine Ramiz Paşa Osmanlı topraklarında barınamayacağını anlayarak, Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Rusya'da bulunduğu beş sene zarfında Ramiz Paşa başta Çar I. Aleksandr olmak üzere önemli Rus devlet adamları ile görüşmeler yapmış, Ruslara esir düşmüş olan Osmanlı askerlerine ciddi yardımlarda bulunmuştur. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1813 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması'ndan sonra tekrar Osmanlı topraklarına dönmek isteyen Ramiz Paşa'ya izin verilmiştir. Sultan II. Mahmut, Abdullah Ramiz Paşa'nın dönmesiyle Yeniçeriler ile yeni sorunların çıkacağından endişe ederek Paşa'nın öldürülmesi kararını almıştır. Abdullah Ramiz Paşa, 1813 yılında Bükreş'e ulaştığında kendisi için hazırlanan resmi geçit töreninde yaylım ateşine tutularak öldürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Abdullah Ramiz Paşa, Alemdar Mustafa Paşa, Sened-i İttifak, Yeniçeri, İsyân.



* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TÜRKİYE, E-Posta: baseralperhidayet@gmail.com.

ORCID ID: 0000-0002-1700-7474

** Dr., TÜRKİYE, E-Posta: arkundag@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7101-8142

AN EXTRAORDINARY OTTOMAN BUREAUCRAT: KAPUDAN PASHA ABDULLAH
RAMİZ (?-1813)

ABSTRACT

Kapudan Pasha Sayyid Abdullah Ramiz is a member of the deep-rooted ulema families of Crimea. After the heavy defeat suffered in the war with the Russians, Ottoman Empire signed the Treaty of Küçük Kaynarca. Crimean territory gradually came under the Russian control. In this process a civil war broke out with the pro-Russian and pro-Ottoman parties. Abdullah Ramiz's family who was on the losing side of the civil war, immigrated to the Ottoman lands. After the death of his father, he was taken care of his father's friends and continued his education in Istanbul. He entered the state service at a young age and worked in small civil service. Ramiz Pasha, who attracted the attention of his superiors in his civil service thanks to his intelligent and sociable nature, was promoted to the bureaucracy class, and in 1807 he was appointed as the Chief Accountant, one of the leading positions in the bureaucracy. During the dethroning of Sultan Selim III by the Rebellion of Kabakçı Mustafa, Abdullah Ramiz was on the campaign of army. He was dismissed from his duty because of being a supporter of the Nizam-ı Cedid. A decision of his exile to Kavala was taken. He took refuge in Alemdar Mustafa Pasha, one of the powerful notables of the Rumeli region, with the mediation of Köse Kethüda. Abdullah Ramiz's dominance in state affairs and his logical decisions influenced Alemdar Mustafa Pasha. He became one of the most important advisors and assistants of Alemdar Mustafa Pasha. Abdullah Ramiz became a part of the "Ruşuk Yararı" which was led by Alemdar Mustafa Pasha. The aim of this group was to restore Selim III to the Ottoman throne. He came to Istanbul as a part of this group. After the murder of Selim III they ensure the ascendance of Mahmut II to the throne. After the grand vizierate of Alemdar Mustafa Pasha, Abdullah Ramiz became the Kapudan Pasha of Ottoman Navy. He re-established the order in the shipyard in his short term task. He was also influential in the signing of the Sened-i İttifak and the establishment of the Sekban-ı Cedid Army during the vizierate of Alemdar Mustafa Pasha. The 1808 Rebellion of Janissaries against the Alemdar Mustafa Pasha brought stormy days for Ramiz Pasha and other reformers. The murder Alemdar Mustafa Pasha's and the seizure of control by the rebels left Ramiz Pasha and others, who were with the Sultan, in a difficult situation. In order to protect his throne Sultan gave death order of former Sultan Mustafa IV who was in the harem with the suggestion Ramiz Pasha's, Kadı Abdurrahman Pasha. Realizing that they could not win the struggle, Ramiz Pasha and Kadı Abdurrahman Pasha and their companions fled from Istanbul. The fugitives were hosted by Selim Giray Sultan, one of the member of Crimean khans family residing in his farm in the village of Subaşı. Later, Ramiz Pasha and Kadı Abdurrahman Pasha separated from each other, and Ramiz Pasha with his companions fled to Ruse. Upon the insistent pursuit of the Janissaries, Ramiz Pasha realized that he could not live in Ottoman lands and had to take refuge in Russia. During the five year stay in Russia, Ramiz Pasha had negotiated with important Russian statesmen including the Czar Alexander I. He provided serious assistance to the Ottoman soldiers who were taken prisoner by the Russians. After the Treaty of Bucharest signed between the Ottoman Empire and Russia in 1813, Ramiz Pasha, who wanted to return to the Ottoman lands, was allowed. Sultan Mahmut II - worried that new problems would arise with the Janissaries upon the return Abdullah Ramiz's- gave the order of the murder of Abdullah Ramiz. When Abdullah Ramiz Pasha reached Bucharest in 1813, he was killed by a volley fire in the official parade prepared for him.

Keywords: Abdullah Ramiz Pasha, Alemdar Mustafa Pasha, Sened-i İttifak, Janissary, Rebellion.

GİRİŞ

1768-1774 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus Savaşı'nın büyük bir yenilgiyle sonuçlanması Osmanlı yönetimi ve halkı açısından travmatik gelişmelere neden olmuştur. Kaybedilen topraklardan çok sayıda Müslüman maruz kaldıkları baskı ve katliamlardan kurtulmak için Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Seyyid Abdullah Ramiz Paşa'nın hikâyesi de Kırım'dan Osmanlı topraklarına gerçekleşen ilk büyük göçle başlamaktadır.

Hayatını kaleme alan oğlu Mehmed İzzet'in ifadesiyle Abdullah Ramiz "Kırım'ın hânedân-ı fuzelahâ ve reisü'l-ulemâsı olan Abdi Veli Paőazâde Kırım kadıaskeri Seyyid Feyzullah Beğin ferzend-i mehâsin-ahteri" yani Abdi Veli Paşazade Seyyid Feyzullah Bey'in oğludur.¹ Kırım'ın önde gelen ailelerinden birine mensup olan Seyyid Feyzullah Bey, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım'da başlayan iç savaş sırasında Osmanlı yönetimini destekleyen Rus karşıtı ekipte yer almış ve Şahin Giray Han'ın Kırım'ın idaresinde gerçekleştirmek

¹ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudanan-ı Derya*, İstanbul 1833, s. 110; Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi de Abdullah Ramiz'in babasını Mevali-i Devriye'den ve Kırım Hankadıaskeri olarak tanıtır. Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *Şâni-zâde Târîhi*(1223-1237/1808-1821), haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2008, C. I, s. 51-52.

istediği yeniliklere karşı çıkmıştır. Bu süreç bir isyan hareketi ile sonuçlanmış, Şahin Giray Han Rus desteği ile Kırım'a geri dönmüş ve muhaliflerine karşı harekete geçmiştir.²

Şahin Giray Han'ın intikamından çekinen Seyyid Feyzullah Bey, Osmanlı topraklarına kaçmış, ilmi seviyesi ve Osmanlı taraftarlığı ödüllendirilerek Filibe Mevleviyeti ile görevlendirilmiştir. Bir müddet burada görev yaptıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve orada da vefat etmiştir. Babasının öldüğü sırada Abdullah Ramiz dokuz yaşındadır. Abdullah Ramiz ve ağabeyleri olan Mehmed ve Derviş Bey'e babalarının yakın arkadaşı Tefvik Molla Efendi sahip çıkmıştır. Bir müddet sonra Derviş Bey vebadan vefat etmiş, Mehmed Bey ise Mısır'a gitmiştir. Mehmed Bey, Mısır'daki yerel elit ile yakınlık kurmuş, burada Kul Mehmed Bey ismiyle tanınmıştır. Bu sırada Abdullah Ramiz de Tefvik Molla Efendi'nin yönlendirmesiyle medresede eğitim hayatına başlamış ve 17 yaşına kadar medresede eğitim görmüştür.³

1. Rusya'ya Kaçışına Kadar Abdullah Ramiz Paşa'nın Hayatı

Eğitim hayatını tamamlayan Abdullah Ramiz'in ilk görevi Kudüs niyabeti olmuştur. Bu görev yerinde iken Kadiri Şeyhi Ebusuud Efendi'ye intisap ederek naiplik görevinden ayrılmış ve iki yıl boyunca onun yanında kalmıştır. İstanbul'a döndükten sonra bir müddet mahkemelerde kâtiplik görevinde bulunmuştur. Bir sene kadar sürdürdüğü anlaşılabilir kâtiplik görevini Mahmut Paşa Mahkemesi'nde ifa ettiği niyabetlik memuriyeti takip etmiştir. Napolyon'un Mısır'ı işgali üzerine gerçekleşen Mısır Seferi'nde Mısır'a gönderilen ordunun kadılığıyla görevlendirilmiştir. Harita-yı Kapudanan'da bu süreç "...İstanbul'a vusletinde Mahmûd Paşa Mahkemesine niyâbetle bir sene kadar imrâr-ı müddet eyledikten sonra Mısır Seferi zuhûr ve Mısır ordusu kadılığıyla cânib-i zâtü'l-harâma azîmete me'mûr olub..." cümlesiyle ifade edilir.⁴

Abdullah Ramiz, Mısır Seferi ve niyabetlik görevleri esnasında devlet görevlileri ile yakın ilişkiler kurmuş, aldığı kararlar gösterdiği ferasetle önde gelen devlet adamlarının dikkatini çekerek haccan sınıfına dâhil edilerek, Küçük Ruznamçecilik makamına getirilmiştir.⁵ Bu makama getirilmeden önce ise bir dönem Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunmuştur.⁶ Fransız istilasının püskürtülmesinden sonra, büyük ihtimalle geçmiş tecrübeleri göz önünde tutularak Mısır'ın yeniden tahriri çalışmalarında görev almıştır. Bu döneme ait kayıtlarda da Abdullah Ramiz'in Mısır Ruznamçecisi olarak tanımlandığı görülmektedir.⁷

Ahmet Vasıf Efendi'nin, Abdullah Ramiz'in Mısır memuriyetiyle ilgili verdiği bilgiler de benzer minvaldedir. Vasıf Efendi, Mısır hazinesi muhasebesinin ve Mısır'daki vakıfların idaresinin çok önemli bir konu olduğunu ifade ettikten sonra, ordu kadılığı niyabeti döneminde sadrazamın dikkatini çeken Abdullah Ramiz'in 1802 yılının Kasım ayının ilk günlerinde Mısır Defterdarının maiyetine verilerek Mısır muhasebesi ve vakıfları hususunun ona tevdi edildiğini yazmıştır. Ahmet Vasıf Efendi'ye göre, bu görevlendirme ile Abdullah Ramiz ulema sınıfından haccan sınıfına geçmiştir. Abdullah Ramiz'e bu görevde iken ayrıca İskenderiye'de İngiliz generali ile görüşmesi ve görüşmenin ayrıntılarını İstanbul'a iletmesi emredilmiştir.⁸ Ramiz Efendi, İskenderiye'ye gitmeden önce saray ve etrafına bina olunan tabyaların planlarını hazırlayarak padişaha sunmuştur.⁹ Ramiz Efendi bu görevde iken 1803 yılında Mısır'da büyük bir isyan patlak vermiştir. Nizam-ı Cedid askerlerine ücret ödeyebilmek için Cezayirli askerlerin maaşlarından kesintiler yapılması bu isyanın sebebi olarak gösterilmiştir.¹⁰ Patlak veren isyan Mısır Defterdarı Recai Efendi'nin idamı ile sonuçlanmıştır. Abdullah Ramiz ise bu kargaşadan İstanbul'a kaçarak kurtulmuştur.¹¹

İstanbul'a döndükten sonra III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi'nin iltimasıyla Başmuhasebe'de görevlendirilmiştir. Yine bu dönemde Boğaziçi'nde kurulan kâğıt ve çuha imalathanesinin inşasında Bina Eminliği vazifesini yürütmüştür.¹² Bu aşamada özellikle fen-i heyet ve hendese yani geometrideki yeterliliği göz önüne alınarak Humbarahane ve Hendesehane'nin düzenlenmesiyle görevlendirilmiştir.¹³ 1806 yılından önce bu

² Kırım'da meydana gelen siyasi gelişmeler ve Kırım'ın Rusya tarafından işgali ile sonuçlanacak süreç için bkz, Ahmet Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, Ankara 1994, s. 9-36 özellikle s. 11 de Şahin Giray Han'ın faaliyetleri ifade edilmektedir; Alan W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970. s. 82-150.

³ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 110-112.

⁴ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 112-113.

⁵ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 113-114; Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s. 51-52.

⁶ BOA, (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) *Ali Emiri, III. Selim Evrakı*, (BOA, AE.SSLM.) 7338,4 Şubat 1802 (Gurre-i Ş. 1216).

⁷ BOA, *Cevdet, Dâhiliye Evrakı*, (BOA, C.DH.),17123, 30 Kasım 1802 (1217.Ş.4).

⁸ Ahmet Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi, (1209-1219/1794-1805)]*, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2017, s. 710.

⁹ BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı*, (BOA, TSMA-E), 662/27, 858/43.

¹⁰ Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Hür Güldü, İstanbul 2008, s. 383.

¹¹ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 114.

¹² Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târîhi, (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tâhvil ve Tenkidli Metin*, C. I, haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara 2003, s. 39; Mehmet Ali Beyhan, "Ramiz Abdullah Paşa", *TDVİA*, C. 34, s. 452.

¹³ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s.115; Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s. 51-52; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C.I, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015, s. 340; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde yer alan bir belgede ise Ramiz Efendi'nin zeki ve dirayetli bir adam olduğu kısa zamanda mühimmat ve hendese hususuna aşinalık kazanacağı belirtilerek Humbara ve Hendesehane Nezaretine atanmasının tavsiye edildiği görülmektedir, bkz. BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı*, (BOA, TSMA-E) 639/ 36.

göreve atandığı¹⁴ anlaşılan Abdullah Ramiz'e 1807 yılının Ocak ayı başında Başmuhasebecilik görevi tevdi edilmiştir. 1807 yılında Rusya Seferi'nde orduda görevlendirilene kadar bu hizmeti ifa ettiği anlaşılmaktadır.¹⁵ Bu görevlendirme üzerine Rusya Seferi'nde bulunan orduya iltihak etmek için harekete geçen Abdullah Ramiz Şumnu'ya ulaştığı sırada III. Selim'in tahtan indirildiği ve yerine IV. Mustafa'nın başa geçtiği haberi orduya ulaşmıştır. Ordudaki reformcu zümresi ve III. Selim'in taraftarları arasında yer alan Abdullah Ramiz görevden uzaklaştırılmış ve Kavala'ya sürülme kararı kendisine tebliğ edilmiştir.¹⁶ Bu kararın arkasında IV. Mustafa'nın sadrazamı Çelebi Mustafa Paşa'nın bulunduğu ve hatta Abdullah Ramiz'i idam ettirmek için Kavala'ya sürdürdüğüne yönelik iddialar da dönemin kaynaklarına yansımıştır¹⁷.

2. Kader Birliği: Seyyid Abdullah Ramiz ve Alemdar Mustafa Paşa

Abdullah Ramiz ile Alemdar Mustafa Paşa'nın yollarını kesiştiren kişi Alemdar Mustafa Paşa'nın kethüdası Köse Kethüda Ahmed Efendi olmuştur. Abdullah Ramiz ile Filipe'de tanışan Köse Kethüda, Abdullah Ramiz'in ilim ve faziletine hayran kalarak onu, Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına göndermiştir.¹⁸ Bu kararın alınmasında Alemdar Mustafa Paşa'nın yanında bulunan Behiç ve Tahsin Efendiler'in olumlu telkinleri de etkili olmuştur.¹⁹ Abdullah Ramiz burada Mustafa Refik, Mehmed Tahsin, Mehmed Said Galib ve Mehmed Emin Behiç Efendi ile birlikte daha sonra "Ruşçuk Yaranı" olarak adlandırılacak grubun bir parçası olmuştur.²⁰ Bu grup Mehmed İzzet Efendi'nin ifadesiyle "...zâhirde Sultân Mustafa'yı tâife-i mütegalibe yedinden istihsâle devlete bir hizmet ve bâtında ise Sultân Selim selimü'l-hasletin iclâsına bagal-gîr-i himmet için..." ve ölene kadar sözlerinden dönmemeye yemin ederek III. Selim'i yeniden tahta geçirmek için harekete geçmişlerdir.²¹

Mütercim Asım Efendi, Abdullah Ramiz'in Alemdar Mustafa Paşa'ya; "...ocaklu taifesinin tegallübünün devleti yıkıma götürdüğünü..." ifade ederek İstanbul'a müdahaleye ikna ettiğini yazmaktadır. Alemdar Mustafa Paşa ile birlikte İstanbul'a yürüyen Rusçuk Yaranı'nın III. Selim'i tahta çıkarma çabaları III. Selim'in öldürülmesi üzerine akamete uğramış tahta II. Mahmut çıkarılmıştır. II. Mahmut kendisini tahta çıkaran güç olan Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrazamlık mevkiine atamıştır. Abdullah Ramiz'e duyduğu saygı eserindeki ifadelerinden de anlaşılan Mütercim Asım Efendi, Alemdar Mustafa Paşa'nın Abdullah Ramiz'in uyarılarını dikkate almayarak yavaş hareket ettiğini ve bunun neticesinde III. Selim'in öldürüldüğünü yazmaktadır.²²

Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'da kontrolü ele geçirdiği sadareti döneminde Abdullah Ramiz, Paşa'nın en çok güvendiği ve sözüne itimat ettiği kişilerden biri olmuştur. Asım Efendi bunu Abdullah Ramiz, Alemdar Mustafa Paşa'nın "...müdebbir ve müsteşarıydı..." diye ifade etmiştir.²³ Alemdar Mustafa Paşa'nın sadareti döneminde Abdullah Ramiz uzun yıllardır arzuladığı vezaret makamına Silistre eyaleti ve Tuna Seraskerliği görevine tevcihiyle 14 Ağustos 1808 tarihinde kavuşmuştur.²⁴ Devlet lisanına ve protokolüne uzak olan Alemdar Mustafa Paşa, bu konudaki eksikliğini gideren Abdullah Ramiz'i yanından ayırmamış ve görev mahalline göndermemiştir.²⁵ Abdullah Ramiz Paşa, vezarete atandığı günlerde III. Selim'i tahtan indiren ektepe yer alan sabık Sadr-ı Anadolu Aşir Efendi'yi Kastamonu'ya sürdürmüştür.²⁶ Ramiz Paşa, 23 Ağustos 1808 tarihinde Seyyid Ali Paşa'nın görevden alınmasıyla Kaptan-ı deryalık görevini de üstlenmiştir.²⁷

¹⁴ BOA, *Cevdet, Dâhiliye Evrakı*, (BOA, C. TZ.), 5560, 31 Aralık 1805 (1220. Ş.9).

¹⁵ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 115; Mütercim Asım Efendi, *age*, s. 465.

¹⁶ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 115; Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age* s. 51; Ramiz Efendi'nin görevden alınarak, sürgüne gönderilmesinde Nizam-ı Cedit taraftarı olmasının yanı sıra, Pehlivan Hüseyin Ağa'nın Yeniçeri Ağası olmasına Tahsin Efendi ile birlikte karşı çıkmaları da etkili olmuştur. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK, İstanbul 1942, s. 65-66.

¹⁷ Aysel Yıldız, *Kenar Adamları ve Bendeleri, Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, İstanbul 2018, s. 95.

¹⁸ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 116; Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s.51; Görevlerinden azledilen ve sürgüne gönderilen Tahsin ve Ramiz Efendi'nin affedilmesi sağlayan ve her ikisini de kendi himayesine alan kişi Alemdar Mustafa Paşa'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *age*, s. 70-73.

¹⁹ Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s. 51.

²⁰ Uzunçarşılı, *age*, s. 82; Aysel Yıldız, Rusçuk Yaranını İstanbul bürokrasisinin orta derecedeki mensuplarından oluşan karşı devrimci bir grup olarak tanımlar, bkz. Yıldız, *age*, s.92.

²¹ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s.117.

²² Mütercim Asım Efendi, *age*, C. II, 1159, s. 1251.

²³ Mütercim Asım Efendi, *age*, C. II, s.1188; Ramiz Efendi ile Tahsin Efendi'nin Alemdar Mustafa Paşa üzerinde çok etkilidirler. Bkz. Uzunçarşılı, *age*, s. 82-84.

²⁴ Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s. 52; dönemin görgü şahitlerinden biri olan bir imamın tuttuğu günlüğe atanma tarihi 18 Ağustos olarak gösterilmektedir. Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 108; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 162.

²⁵ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 117.

²⁶ Mütercim Asım Efendi, *age*, C. II, s. 1188; İmamın Günlüğünde Aşir Efendi'nin Sâbık Şeyhülislam olduğu belirtilmektedir, bkz. Beydilli, *age*, s. 108.

²⁷ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA, HAT.), 481/23618; Câbi Ömer Efendi, *age*, s.195-195, Mütercim Asım Efendi, *age*, C. II, 1250-1251; Görevinden azl edilen Kaptan-ı Derya Seyyid Ali Paşa hastalığını ileri sürerek, Kandiyeli Muhafızlığına atanmak istemeyip, kendisine uygun bir mahl gösterilerek emekliye ayrılmayı talep etmiştir, Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 117; Beydilli, *age*, s. 108; Jorga, *age*, s. 164; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 7, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 396;

Abdullah Ramiz Paşa'nın Kaptan-ı deryalık makamında bulunduğu günlerdeki temel hedefi kendisine bağlı bulunan gruplar üzerinde disiplini tesis etmek olmuştur. Bu minvalde kalyoncu odalarını yasaklamış, tersanede düzeni tesis etmiştir. Yeniçerilerin ve iç içe geçtikleri kalyoncuların gemilerden “*balta asarak*”, “*işaret koyarak*” aldıkları haracı kesmiş, bu grupların lideri konumunda bulunan Kahvecioğlu Burunsuz Mustafa'yı öldürtmüştür.²⁸ Ayrıca kalyoncu kasaplarının koyunları pahalıya satmasının önüne geçmiş, askerlere verilen yemeklerin kalitesini arttırmaya çalışmıştır.²⁹

Abdullah Ramiz Paşa, Kaptan-ı deryalık döneminde padişah II. Mahmut ile birlikte tersanede yeni inşa edilen havuzu ve ambarları ziyaret etmiş, Rusçuk'a gönderilmek üzere on adet top döktürmüştü. Yakın adamlarından Tezkire-i Sani Baki Bey'i Kapı Kethüdalığı ile görevlendirmiş ve ona Tunus, Trablusgarb ve Cezayir ile ilgili meselelerin vekâletini vermişti. Yine bu günlerde Abdullah Ramiz'in yönlendirmesiyle Bahadır Giray Sultan'a Kalgaylık payesi ve Sevahil-i Nehr-i Tuna Seraskerliği tevcih edilmişti.³⁰

Alemdar Mustafa Paşa ve Rusçuk Yaranı'nın hiç kuşkusuz bu dönemdeki faaliyetleri arasında iki tanesi özellikle önemlidir. Bunlar Sened-i İttifak'ın imzalanması ve Sekban-ı Cedid Ocağı'nın kurulmasıdır. Sened-i İttifak bilindiği üzere taşra ayanları ile İstanbul'daki merkezi bürokrasi arasında 1808 yılının Ekim ayında imzalanan ve İstanbul'un yetkilerini taşra güçleri ile paylaşmak zorunda kaldığı bir belgedir.³¹ Devletin resmi tarihçisi Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi'ye göre Sened-i İttifak Abdullah Ramiz'in zekâsının bir ürünüydü.³²

Abdullah Ramiz Sened-i İttifak'da olduğu gibi Sekban-ı Cedid Ocağı'nın kuruluşunda da önemli rol oynamıştır. Câbî Ömer Efendi'ye göre II. Mahmut'u ikna ederek Sekban-ı Cedid'in kurulmasını sağlayan isim Abdullah Ramiz'dir. O, 20 Eylül 1808'de Padişah'la yaptığı görüşmede “*düşmandan intikam alınmak isteniyorsa üç sınıf asker tahrir edilmelidir*” diyerek, Sekban-ı Cedid Ocağı'nın kuruluş sürecini başlatmıştır.³³

3. Alemdar Mustafa Paşa'nın Ölümü ve Abdullah Ramiz'in Kaçışı

Alemdar Mustafa Paşa ve Rusçuk Yaranı başkenti kontrol ettiklerini, Yeniçerileri sindirdiklerini düşünerek İstanbul'da daha rahat hareket etmeye başlamışlardı. Onların aldıkları tedbirler iktidarlarının ilk günlerinde Yeniçerileri hızlı bir karşı darbeden alıkoymuştu. Yeniçeriler ve diğer muhalifler ise Alemdar Mustafa Paşa ve Rusçuk Yaranına saldırmak için uygun zamanı bekliyorlardı. Abdullah Ramiz Paşa ve Alemdar Mustafa Paşa ise İstanbul'da kendilerine karşı olan muhalefetin farkında olarak sürekli bir teyakkuz ve tedbir halinde devlet görevlerini yürütmekteydiler. Abdullah Ramiz bir yere gideceği zaman yanında üç yüz kadar sekban ile hareket etmekte ve Bab-ı Ali, Alemdar Mustafa Paşa'nın bulunmadığı esnalarda ya Abdullah Ramiz ya da Kadı Abdurrahman Paşa tarafından sürekli olarak korunmaktaydı.³⁴ İstanbul'da kendilerine karşı muhalefetin arttığı sırada güc zehirlenmesi yaşayan sadrazam ve ekibi hızla yozlaşmaya başladı.³⁵ Abdullah Ramiz de bu süreçten en fazla etkilenenler arasındaydı. Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi bu durumu vekayinamesinde şöyle ifade eder:

“...*taraf-ı Kapudân-ı deryâ ve Sadâret-i 'uzmâya hafî ve celi keşide olan rişvetler ve musâdere-behâ ve pîşkeşler, derece-i hadd ü hasrdan bîrûn ve hârîc ü dâhilden celb eyledikleri emvâl-i hazîne hayâle sığmaktan bîrûn ve merâtib-i defâyin erkamdan efvân olmağla, Sadr-ı a'zam Kârûn-ı sâni olup...Hattâ Kapudân-ı deryâ ta 'bîr olunan Râmiz Paşa dahi deryây-ı 'ayş u safâya bî-bâk zevrak-rân-ı inhimâk olup, bîkr-i dâ'ime ve mesâbesinde Hutâyî ta 'bîr etdikleri bir nev' câriye, arzûy-i çend-sâlesi olmağla, İstanbul derûmuna ve ba'zı diyârlara kol kol esirciler tesyâr ve her ne mikdâr kıymetle olursa iştirâ eylemek bâbında terhîsle teba'iyet-i şehvet-i nefsanîyede ısrâr eylediği iştirâr bulmuşidi...*”³⁶

Alemdar Mustafa Paşa ve Rusçuk yaranı İstanbul'a geldikten kısa bir süre sadrazamlık makamında bulunan Çelebi Mustafa Paşa ile araları açılmıştır. Sadrazam Alemdar ve yanındakilerin Sultan Selim'i tekrar tahta çıkarmak istediklerini bir şekilde öğrenmiş ve Alemdar Mustafa Paşa'nın yanında buluna Ramiz'i öldürmek istemiştir. Durumu Padişah IV. Mustafa'ya haber verse de ondan gerekli izinleri alamamıştır. Bkz. Uzunçarşılı, *age*, s. 121-122.

²⁸Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s.98-99; Mütercim Âsım Efendi, *age*, C. II, s. 1252-1254; Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 9, Dersaadet (İstanbul): Matbaa-i Osmâniyye 1309, s. 13.

²⁹Câbî Ömer Efendi, *age*, C. I, s. 205; 246-249, 262.

³⁰Câbî Ömer Efendi, *age*, C. I, s. 213, 219-220; Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s.107.

³¹Ali Yaycıoğlu, “Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu'nda, Bir ortaklık ve Entegrasyon Denemesi”, *Nizâm-ı Kâdim'den Nizâm-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, Edt.: Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 668.

³²Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s. 631; Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi bu durumu “...Sened-i ittîfâk ta 'bîr etdikleri sâlifü'z-zîkr evrâkın mukaddemâ Râmiz Paşa mağrûr-ı 'akl u zekâ olup, “*Şâvir men cerrebe'l-umûra fe-innehû yu'tike mîn-re'yihî*” kelâmı ahkâmını ısgâ etmeyerek, mu'arîf ve bânîsi ve râkım-ı'l-hurûf ta 'bîriyle rakam-zed-i imzâ olup..” şeklinde ifade etmiştir; Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 10, Dersaadet (İstanbul): Matbaa-i Osmâniyye 1309, s. 130.

³³Câbî Ömer Efendi, *age*, C. I, s.222-223.

³⁴Câbî Ömer Efendi, *age*, C. I, s.207, 219-220, 229.

³⁵Yıldız, *age*, s.141-143.

³⁶Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age* s.102-104; Ahmet Cevdet Paşa bu paragrafı kendi eserine aynen aktarmıştır; Ahmet Cevdet Paşa, *age*, C.9, s. 15-16.

SIRADIŞI BİR OSMANLI BÜROKRATI: KAPTAN-I DERYA SEYYİD ABDULLAH RAMİZ PAŞA

Alemdar Mustafa Paşa'nın kendine bağlı kuvvetlerin bir bölümünü Rus cephesine göndermesi ile istedikleri fırsatı ele geçiren Yeniçeriler, 16 Kasım 1808 tarihinde ayaklandılar. Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa, isyan başladığında Tophane'ye gelerek buradaki askerleri ve başlarındaki ağaları kontrol altına aldıktan sonra İstanbul'a geçti. Ağa Kapısı ve isyancıların toplandıkları mekânlar üzerine top atışları yapılmasını emretti. Oradan saraya geçerek, Kadı Abdurrahman Paşa ile birleşip bir hafta boyunca Yeniçerilerin sarayı muhasara etmelerine karşı Sultan II. Mahmut'u ve sarayı korudular.³⁷ Dönemin tanıkları Abdullah Ramiz Paşa'nın isyancılara karşı harekete geçtiği ilk anda Edirne ve Silivri kapılarını tutarak taşradaki Yeniçerilerin İstanbul'a girmelerini önlemeye çalışmak yerine Yeniçerilere doğrudan saldırsaydı isyanı bastırabileceğini belirtmektedirler.³⁸

İkili saraydaki düzeni sağladıktan sonra askerleri ile birlikte saraydan çıktılar. Kadı Abdurrahman Paşa Dikilitaş tarafına yönelerek buradaki isyancıları bertaraf etti. Ramiz Paşa ise Cebehane Kışlağı tarafına yönelip buradaki asileri uzaklaştırdı. Ayasofya ve minarelerinde konuşlanmış olan asilerin üzerine hücum ederek, şiddetli çatışmalardan sonra bölgeyi asilerden temizledi. Babiâli'ye kadar gelerek Alemdar Mustafa Paşa'yı aradı, bulamayınca tekrar saraya geri döndü.³⁹ Sarayda buldukları dönemde Abdullah Ramiz ve Kadı Abdurrahman Paşa Yeniçerilerin kırk senedir düşmana karşı bir zaferleri olmadığını söyleyerek halkı kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte Abdullah Ramiz Paşa'nın Süleymaniye Camii ve Ağa Kapısı'nı bombalamaya başlaması ve halkın da bu bombalamadan zarar görmesi üzerine Yeniçeriler kamuoyu desteğini elde etmeyi başarmışlardır.⁴⁰

Alemdar Mustafa Paşa ve Rusçuk Yararı'ndan bazı kişilerin öldürülmesi ile birlikte isyancılar artık sokaklardan çekilmişlerdi. Ortalığın sakinleşmesine rağmen isyanın sona ermediğini ve ellerinin altındaki yetersiz kuvvetler ile direnişe devam edemeyeceklerinin farkında olan Ramiz Paşa ve Kadı Abdurrahman Paşa kaçmaya karar verdiler. Moravi Ali Efendi, Kadı Abdurrahman Paşa ve Abdullah Ramiz Paşa Yalı Köşkü'nden huruç ederek Üsküdar'a geçmek için yola koyuldular. Bu huruç harekâtı sırasında yanlarında yaklaşık olarak yüz elli kadar sekbanları bulunmaktaydı. İlk önce Ayestefanos'da karaya çıkan grup burada tutunamadı ve yoluna devam etti. Yedikule açıklarına geldiklerinde bindikleri çektirme sığ suda oturdu, hareket edemediler. Uzaktan bunları gören isyancılardan bir grup hızlıca bir çektirmeye binerek kaçakların peşine düştü. Takipçilerinin saldırısından hemen önce gemilerini sığ sudan kurtarmayı başaran ikili Zeytinburnu'nun ilerisinde yer alan Küçükçekmece sahilinden karaya çıkarak Subaşı köyüne ulaştılar.⁴¹

Mehmed İzzet Bey eserinde babası Ramiz Paşa ve Abdurrahman Paşa'nın padişahın izin alarak saraydan ayrıldıklarını yazıyor ise de Sultan II. Mahmut İstanbul'da fitne ve fesadın yaşanmasında sorumlu olarak firari paşaları ve adamlarını görmektedir. Tahta çıkışından itibaren onların uygun olmayan işler yaptığını, izni ve haberi olmadan Ağa Kapısı'nı güllelerle vurarak olayların daha da şiddetlenmesine sebep olduklarını, yine izni olmadan İstanbul'dan firar ettiklerini ve bundan dolayı "gazabı padişahaneye mazhar olduklarını" belirtmiştir. Sultan II. Mahmut, sadrazama firari paşaların hemen yakalanması emretmiştir. Bu konuda gerekli tedbirlerin ivedilikle alınmasını eğer alınmaz ise yeni kargaşa ve çatışmaların ortaya çıkacağını sadrazama ifade etmiştir.⁴² Yeniçeri Ocağı, ağaları ile birlikte ileri gelenlerinin ve ihtiyarlarının, Abdurrahman Paşa ve Ramiz Paşa'nın cezalarının verilmesi şartı ile başka hiç kimseye zarar vermeyecekleri, ocağın bundan sonra devlet işlerine müdahale etmeyeceğine söz vermişlerdir.⁴³ Bu bilgileri içeren Hatt-ı Hümayunların Paşaların İstanbul'dan ayrılmasından sonra yazılmış olması ve II. Mahmut'un Yeniçeriler ile uzlaşmaya gittiğinin kanıtıdır.

Abdullah Ramiz Paşa'nın Subaşı Köyü'ne gitmesi tesadüf değildi, bilinçli yapılmış bir tercihti. Çünkü bu köyde kendisine gereken yardımı ve desteği sağlayabileceğini umduğu Kaplan Giray Hanzâde Selim Giray Sultan'ın çiftliği bulunmaktaydı. Abdullah Ramiz Paşa'nın ailesinin bir zamanlar Kırım Hanlığı'nın önemli

³⁷ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s.117-118; Jorga, *age*, s. 165-166; Zinkeisen, *age*, s. 404.

³⁸ Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s. 127.

³⁹ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s.118; Sarayda gerçekleşen çatışmalar için ayrıca bkz, Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s.132-143.

⁴⁰ Cabi Ömer Efendi, *age*, C. I, s.277-279; Mütercim Âsım Efendi, *age*, C. II, s. 1268-1269; Ceorg Oğulokyan, *III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, Ter.: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s. 41; Jorga, *age*, s. 166; Zinkeisen Sultan II. Mahmut ile Abdullah Ramiz Paşa'nın başını çektiği bir grubun genel af ilan ederek ayaklanmayı sona erdirmeyi düşündüklerini ama Kadı Abdurrahman Paşa'nın ise yeniçerilere saldırıp yenilgiye uğratarak ayaklanmayı bu şekilde bitirme düşüncesinde olduğunu yazar. Ayrıca isyancıların padişah olarak Sultan Mustafa'yı görmek istediklerini güçlü bir şekilde dile getirmeleri üzerine Ramiz Paşa ve diğerlerinin tavsiyesi ile Padişah II. Mahmut kardeşi Mustafa'yı derhal öldürtmüştür. Bkz. Zinkeisen, *age*, s. 405-406; Fahreddin Ç. Derin, "Yayla İmamı Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3'den ayrı basım İstanbul 1973, s. 256-257; Uzunçarşılı, *age*, s. 165.

⁴¹ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s.119; Şâni-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *age*, s.147-151; Yayla İmamı Risalesinde ise Abdullah Ramiz ve Kadı Abdurrahman Paşa'nın Makriköy tarafından Baruthane'ye geçtiklerini oradan yürüyerek Uzunköprü altından Kaynarıye köyüne vardıklarını belirtir. Burada at tedarik edip Yarıkburgaz köprüsüne vardıklarını buradan az ilerde Subaşı köyünde Selim Giray Sultan tarafından karşılandıklarını belirtilmektedir, F. Ç. Derin, *age*, s.258; Jorga eserinde padişahın ilk önce firarilerin İstanbul'dan Rusçuk taraflarına kaçmaları için fırsat verdiğini belirtiyor. Bknz. Jorga, *age*, s. 166; Zinkeisen, *age*, s. 407; Uzunçarşılı, *age*, s. 174-177.

⁴² BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı* (BOA. HAT.), 525/25701, 294/17483; Bogost Sepastyan'da II. Mahmut'un paşaların hayatlarını kurtarmaları için gitmelerine izin verdiğini söyleyerek Mehmed İzzet Bey'in verdiği bilgileri teyit eder, Yıldız, *age*, s. 173.

⁴³ BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı*, (BOA, TSMA-E), 639/30.

ailelerinden olması nedeniyle Selim Giray Sultan ile tanışıklıklarının uzun bir geçmişe sahip olduğunu düşünülebilir ki bu minvalde Ramiz Paşa'nın oğlu Mehmed İzzet, Selim Giray Sultan'ın Ramazan Bayramı münasebetiyle İstanbul'a gelerek Padişah'tan izzet ve ikram gördüğünü yazmaktadır. Selim Giray Sultan kaçakları iyi karşılamış, onların rahat etmelerini sağlamıştı.⁴⁴

Ramiz Paşa ve Kadı Abdurrahman Paşa ikilisinin Selim Giray'ın çiftliğinde ikametlerine dair haberler kısa zamanda Yeniçerilere ulaşmıştı. İstanbul'dan yola çıkan bir grup asker Subaşı köyüne gönderildi. Hicri Evail-i Şevval 1223 (20-29 Kasım 1808) tarihli bir mühimme emrinde Selim Giray Sultan'a firar eden Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa ve Abdurrahman Paşa'nın çiftliğinde olduklarına dair haber geldiğini ve adı geçen firari paşaları yakalayıp süratle başkentte göndermesi emredilmiştir.⁴⁵ Osmanlı yönetimi Ramiz Paşa ile Selim Giray arasındaki ilişkinin farkında olmalı ki ilk emrin ardından def'aten aynı konuları içeren emirler göndermeye devam etmiştir.⁴⁶ Paşaların Subaşı köyünde bulunduğu sırada Selim Giray Sultan'ı tahta çıkarmak istedikleri yönünde dedikodular İstanbul'da dile getiriliyordu. Gelişmelerden yakinen haberdar olan ve Paşaları takip eden ekipte yer alan Hacı Osman Ağa İstanbul'a gönderdiği mektubunda bu dedikoduların yalan olduğunu, Selim Giray Sultan'ın Paşalar sekiz yüze yakın asker ile gelince çaresiz kalarak onları kabul etmek zorunda kaldığını yazmıştır.⁴⁷ Firari Paşalar, Selim Giray Sultan'ın çiftliğinde adamları ile birlikte dinlenirken yüz kadar atlı Yeniçeri çiftliğe saldırmışlarsa da yenilgiye uğrayarak kaçmak zorunda kalmışlardır.⁴⁸

Babiâli, firarileri Selim Giray Sultan'ın çiftliğinde ele geçirmeye çalışırken diğer taraftan çiftlikten ayrılarak, kaçma ihtimallerini düşünerek Edirne Kadısı'na ve Bostancıbaşı'sına ayrıca yol üzerinde olan Silivri, Çatalca ve Kırkkilise kazalarının yöneticilerine yönelik Hicri Evasıt-ı Şevval 1223 (M. 30 Kasım-9 Aralık 1808) tarihli bir emir göndermiştir. Emrin içeriğinde firari paşalar ve yanlarında bulunan eski Tersane Emmini Ali ve İnce Beğ isimindeki kişilerin kimin kazasına dâhil olursa ele geçirilip idam edilmeleri istenmektedir.⁴⁹ Bu emrin devamında yer alan hükümde Çatalca nahiyesi naibine gönderilmiş ve firari paşaların sığındıkları Selim Giray Sultan'ın çiftliğinden firar ettikleri, çiftlikte hayvanatları, eşyaları ve emlakları bulunduğu haberinin geldiğini eğer haberin içeriği doğru ise o tarafa gönderilen mübaşir vasıtasıyla hayvanat ve eşyaların müsadere edilmesi emredilmiştir.⁵⁰

Çiftlikten kaçtıkları esnada Ramiz Paşa, Alemdar Mustafa Paşa'nın yönettiği Rusçuk taraflarına gitmenin kendileri için daha güvenli olabileceğini düşünürken, Kadı Abdurrahman Paşa daha önce meydana gelen Edirne Vakası'ndan dolayı Rumeli'nde ikamet etmekten çekiniyordu. Bu nedenle kılık değiştirerek gizlice İstanbul'a dönmüş Bağçekapısı'nda imamının idam edilmesini seyrettikten sonra Üsküdar'a geçerek memleketine kaçmıştı. Abdullah Ramiz Paşa ise Han Çiftliği'nden ayrılarak Rusçuk'a doğru yola çıkmıştır. Kadı Abdurrahman Paşa'nın ayrılmasından sonra Abdullah Ramiz İstanbul'a bir mektup göndererek meydana gelen olaylar için Abdurrahman Paşa'yı suçlamış ve İstanbul'daki yeni yönetim ile uzlaşmaya çabalamıştı. Yeniçeriler ise Abdullah Ramiz Paşa ölmeden bu kavga bitmez diyerek bütün uzlaşma yollarını kapatmışlardı.⁵¹

Abdullah Ramiz Paşa'nın Rusçuk'a gitmek istemesinin sebebi: Alemdar Mustafa Paşa'nın kethüdası Köse Kethüda Ahmed Efendi'nin daha önce Rusçuk'a ulaşmasıdır. Kethüda Ahmed Efendi Rusçuk'a vardığından sonra burada kontrolü ele geçirmeye ve etrafına asker toplamaya başlamıştı. Çiftlikte ikamet ettikleri dönemde Abdullah Ramiz Paşa ve Abdurrahman Paşa da asker toplayarak Yeniçerilere karşı ellerini kuvvetlendirmeye çalışmışlardı. Bu haberler İstanbul'a ulaşmış ve şehirde tedirginliğe neden olmuştu. Olayların yeni çatışmalara neden olmadan sonuçlandırılması için II. Mahmut'un başını çektiği yöneticiler büyük gayret göstermişlerdi. Bu minvalde firari paşaların yakalanması ve idam edilmesi için Rumeli bölgesinde yöneticilere emirler gönderilmişti.⁵² Firari Paşaların kaçma ihtimali buldukları kazalara yakalanmaları için emirler gönderilirken diğer taraftan merkezden Abdullah Ramiz Paşa ile şahsi düşmanlığı bulunan Kaptan-ı Derya Seyyid Ali Paşa'ya kaçak paşaların yakalaması görevi verilmişti. Seyyid Ali Paşa'nın firarileri bir an önce ölü ya da diri yakalaması istenmekte gerekli olan paranın defterdar tarafından Ali Paşa'ya ödenmesi emredilmiştir.⁵³ Ayrıca firarilerin ele

⁴⁴ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 119-120.

⁴⁵ BOA, *Bab-ı Asaî, Mühimme Evrakı* (BOA. A.DVNSMHH.d), 227, s. no: 151, hüküm no: 468, 20-29 Kasım 1808 (Evail-i Ş.1223). Ayrıca bu emrin bir sureti Küçükçekmece'den Balkan'a varncaya kadar yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilmiştir. Aynı defter, hüküm no: 469.

⁴⁶ BOA, *Bab-ı Asaî, Mühimme Evrakı* (BOA. A.DVNSMHH.d), 227, s. no: 151, hüküm no: 470; s. no: 152, hüküm no: 474, 20-29 Kasım 1808 (Evail-i Ş.1223).

⁴⁷ Cabi Efendi, *Cabi Tarihi*, C. II, s. 359-360.

⁴⁸ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 120; Cabi Ömer Efendi, *age*, C. II, s.359-360.

⁴⁹ BOA, *Bab-ı Asaî, Mühimme Evrakı*, (BOA. A.DVNSMHH.d), 227, s. no: 152, hüküm no: 472, 20-29 Kasım 1808 (Evail-i Ş.1223).

⁵⁰ BOA, *Bab-ı Asaî, Mühimme Evrakı*, (BOA. A.DVNSMHH.d), 227, s. no: 152, hüküm no: 473, 20-29 Kasım 1808 (Evail-i Ş.1223).

⁵¹ Cabi Ömer Efendi, *age*, C. I. s.343.

⁵² BOA, *Hatt-ı Hümayün Evrakı*, (BOA. HAT.), 1326/51739; Cabi Efendi, Paşalara karşı Tekfurdağı, Malkara, Keşan, Hayrabolu, Burgaz, Çorlu, Silivri, Çekmeceler, İzmit ve Sapanca'ya kadar uzanan bölgede bulunan kapıcıbaşılarn görevlendirildiğini yazmaktadır, Cabi Ömer Efendi, *age*, C. II, s. 359-360.

⁵³ BOA, *Cevdet, Dâhiliye Evrakı*, (BOA. C.DH.), 250/12465, 23 Aralık 1808 (1223.ZA.5); BOA, *Cevdet, Askeriye Evrakı*, (BOA.C.AS.), 189/8189, 25 Aralık 1808 (1223.ZA.7).

SIRADIŞI BİR OSMANLI BÜROKRATI: KAPTAN-I DERYA SEYYİD ABDULLAH RAMİZ PAŞA

geçirilmesi için Edirne Bostancıbaşı Dağdevirenzade Mehmet Ağa ve eski Sipahi Ağası da görevlendirilmiştir.⁵⁴ Abdullah Ramiz Paşa ve Abdurrahman Paşa yollarını ayırmış olsalar da onları ele geçirmeye çalışanların bu durumdan bir süre haberdar olmadıkları, bundan dolayı yakalanmaları için çıkarılan ve Siroz ile Preznik mahkemelerine kaydedilen bir emirde: Subaşı Köyü'nden Selim Giray Sultan, Ramiz Paşa ve Abdurrahman Paşa'nın birlikte ayrıldıkları, nerede görülürler ise yakalanarak derhal başkente gönderilmelerinin emredildiği görülmektedir.⁵⁵

Kadı Abdurrahman Paşa'nın yakalanıp idam edilmesinden sonra Osmanlı yönetimi hala firari olan Abdullah Ramiz Paşa'yı ele geçirmek için çabalarını arttırdı. Bu arada Ramiz Paşa'nın Pınarhisar'da bulunduğu haberi İstanbul'a ulaşmıştı. İstanbul'da firari paşa hakkında Şeyhülislam'ın hanesinde söz sahibi kişilerin katıldığı bir meclis-i meşveret tertip edildi. Toplantıda ayrıca Yılıkzade Süleyman Ağa meselesi müzakere edildi. Çünkü Alemdar Mustafa Paşa öldürüldükten sonra Yılıkzade, nüfuz alanını genişletmek için Padişahın izni olmadan girişimlerde bulunmuştu. Sonuçta bu toplantıda Kaptan-ı Derya'nın kethüdasının emrindeki kuvvetler ile Pınarhisar üzerine yürümesi kararı alınmıştır.⁵⁶

Abdullah Ramiz Paşa, Pınarhisar'da da tutunamayacağını anlayarak 1809 yılının Ocak ayında Rusçuk'a Köse Ahmet Efendi'nin yanına kaçtı. Bu sırada Babıâli'de Ramiz Paşa konusu bir kez daha görüşüldü.⁵⁷ Köse Kethüda Ahmed Efendi, Ramiz Paşa'nın Rusçuk'a gelmesinden önce Sirozi İsmail Bey ile yazışarak Silistre eyaletinin Paşa'ya verilmesini sağlamak için çaba göstermiş fakat başarılı olamamıştır. Bu projesinde başarısız olan Köse Kethüda Ahmed Efendi, Ramiz Paşa'yı Slobozia'ya göndermiştir. Bu süreçte Manuk Bey ve Ramiz Paşa'nın bir karşı devrim için çaba gösterdiği de ifade edilmiştir.⁵⁸ Osmanlı yönetimi Ramiz Paşa'nın yakalanması için ilk önce Kaptan-ı Derya Seyit Ali Paşa'yı vazifelendirmiş, ancak onun çalışmalarının yeterli gelmediğini görülünce Hüsrev Paşa güçlü bir yardımcı kuvvet ile görevlendirmişti. Başkent bu atamayla da yetinmemiş Rumeli'nin ve Balkanların en güçlü ayanlarından Sirozi İsmail Bey ve Tepedelenli Ali Paşa'ya da firarilerin yakalanması ve idamlarında Hüsrev Paşa'ya yardımcı olmalarını emretmişti.⁵⁹ Ramiz Paşa ve yanındakiler firar ederlerken, İstanbul'da Paşa'nın adamlarından olduğu iddia edilenler tutuklanarak sürgün edilmekteydi. Bunlardan biri olan Paşa'nın mühürdarı Osman muhalif konuşmalarından dolayı Limni Adası'na sürgün edilmişti. Ancak bir sene sonra affedilmesi için emir çıkmıştır.⁶⁰

4. Abdullah Ramiz Paşa Rusya'da

Hüsrev Paşa beraberindeki Rumeli ayanları ile harekete geçti. Rusçuk yakınlarındaki Vusince köyünü ele geçirdi. Bu gelişmeler üzerine 1809 yılının Şubat ayının ortasında Köse Kethüda Ahmed Efendi, Abdullah Ramiz Paşa, Hacı Ali Ağa ve İnce Bey ile beraberindeki sekban askeri Rus kuvvetlerine sığındılar. Köse Kethüda ve Ramiz Paşa'yı mücadeleden vazgeçiren en önemli nokta: Rusçuk halkının kaçaklara şehirde çatışma istemediklerini söyleyerek şehirden ayrılmalarını talep etmeleri olmuştur. Kaçaklar Rusya'ya sığınırken Alemdar Mustafa Paşa'ya ait önemli miktarda para ve kıymetli malı da beraberlerinde götürmüşlerdir.⁶¹ Abdullah Ramiz Paşa'nın Rusya'ya kaçma düşüncesini uzun süre benimsememiş ve hatta bir karşı devrim arayışında olmuştur.⁶² Abdullah Ramiz Paşa ve beraberindekilerin Rus topraklarına sığınmasında Ermeni Sarraf Manuk Bey'in yönlendirmesi de etkili olmuş görünmektedir.⁶³

Abdullah Ramiz Paşa ve beraberindekiler ilk olarak Bükreş'e gelmişler ve buradaki Rus kuvvetlerinin başı olan Sırp asıllı General Miloradoviç tarafından karşılanmışlardır. Aysel Yıldız, Ramiz Paşa'nın Slobozia'dan Köse Kethüda Ahmed Efendi'nin ise Rusçuk'tan 29 Mart 1809 gecesinde kaçtıklarını 28 Mart'ta ise Bükreş'e ulaştıklarını yazmaktadır.⁶⁴ Mehmed İzzet'e göre General, gelme sebeplerini sorduklarında firariler: Osmanlı Padişahına sıkı bir şekilde bağlı olduklarını ama yönetimdeki düşmanlarının üzerlerine asker sevk ederek, kendilerini Rusya'ya sığınmak zorunda bıraktığını ifade etmişlerdir. Firarilerin durumları ve Rusya'ya sığınma istekleri Rus Çar'ına bildirilmiştir. Çar'ın sığınma talebine onay vermesi üzerine firariler Bükreş'te kalmaları tehlikeli görülerek, Eflak ve Boğdan sınırı üzerinden Nikolofka'ya götürülüp yerleştirilmişlerdir. Buradaki ikametleri esnasında bir Rus yetkili Ramiz Paşa'nın yanına gelerek Paşa'yı Petersburg'a davet etmiştir. Mehmed

⁵⁴ BOA, *Cevdet, Askeriye Evrakı*, (BOA. C.AS.), 778/32920, 26 Aralık 1808 (1223.ZA.8).

⁵⁵ BOA, *Cevdet, Askeriye Evrakı*, (BOA. C.AS.), 348/14432, 22 Ocak 1809 (1223.Z.5).

⁵⁶ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA. HAT.), 1319/51422.

⁵⁷ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA. HAT.), 1225/47877; Cabi Ömer Efendi, *age*, C. I, s. 384

⁵⁸ Yıldız, *age*, s. 191-192.

⁵⁹ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA. HAT.), 526/25772.

⁶⁰ BOA, *Ali Emiri, Mahmud II Evrakı*, (AE.SMHD.II.), 19/1154, 30 Nisan 1810 (1225.RA.17).

⁶¹ Cabi Ömer Efendi, *age*, C. I, s. 442; Oğulkyan'ın eserinde Ramiz Paşa ve yanındakilerin Rusya'ya kaçmaların sebebi olarak Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra onun yerini almaya çalışan Tirsiniçlioğlu'nun ayanları arasında yaşanan kavga olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Oğulkyan, *age*, s. 47.

⁶² Yıldız, *age*, s.201.

⁶³ Stefania Costache, From Ruscuk To Bessarabia: Manuk Bey And The Career Of An Ottoman-Russian Middleman At The Beginning Of The 19th Century", *Cihannüma, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 3/1, Temmuz 2017, s. 29-30.

⁶⁴ Yıldız, *age*, s. 211

İzzet'e göre Rusya Osmanlı Devleti ile barış görüşmelerinde Paşa'yı arabuluculuk yapması için görevlendirmek istemiştir. Abdullah Ramiz Paşa bu teklifi kabul etmemiştir. Bununla birlikte birkaç ay sonra Rus yetkililerin isteği üzerine Saint Petersburg'a gitmiştir. Saint Petersburg'ta bulunduğu dönemde başta Çar olmak üzere Rumiantsev gibi önemli Rus devlet adamlarıyla görüşmeler yapmıştır. Ramiz Paşa bu görüşmelerde her zaman Osmanlı Padişahının sadık bir hizmetkârı olduğunu belirtmiştir. Ramiz Paşa, Saint Petersburg'ta bulunduğu süre zarfında gerçekleştirdiği görüşmelerde Rusya ile Osmanlı arasındaki ilişkiler ve yapılması planlanan barış, Avrupa'daki devletlerin mevcut politik durumları, askeri gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunmuştur. Ayrıca Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslara esir düşen Müslüman askerlerin koşullarını daha iyi hale getirebilmek için gayret sarf etmiştir. Ramiz Paşa Petersburg'daki görüşmelerin sonuçlanmasından sonra Nikolofka'ya geri dönmüştür. Paşa, burada da boş durmamış, Osmanlı-Rus savaşlarında esir düşen 20 bin civarındaki Yeniçeri ve diğer Osmanlı askerlerin serbest bırakılması için gayret etmiştir. Ayrıca Kırım ve Kazak hanedanından Abdülkerim Efendi'nin Osmanlı topraklarına göç etmesi için Rus Çar'ından gerekli izinlerin alınmasını sağlamıştır.⁶⁵

Mehmet İzzet Bey'in babası Ramiz Paşa'nın Rusya'daki macerası hakkında verdiği bilgileri dönemin Rus kaynakları ve Auguste Louis Charles de La Garde'nin seyahatnamesi de teyit etmektedir. Amiral Çığagov'un I. Aleksandr'a yazmış olduğu mektuba göre Ramiz Paşa, Rus yetkililerden iki bin Osmanlı esirini silahlandırıp Yergöğü'ne egemen olmak için yardım talebinde bulunmuştur. Amiral Çığagov Rusya'nın uzun vadedeki çıkarları için Ramiz Paşa'nın kullanılabileceğini ifade ederek bu konuda Paşa'nın desteklenmesini önermiştir.⁶⁶ Auguste Louis Charles de La Garde da Kiev Generali Miloradoviç'in Ramiz Paşa'yı karşıladığını, Paşa'nın Duke de Richeliu'nun tavsiyesiyle Saint Petersburg'a gönderildiğini yazmaktadır.⁶⁷ Sonuç olarak Rusya'da bulunduğu dönemde ve görüşmelerde Ramiz Paşa hem Osmanlı Devleti'nin hem de kendi itibarını korumak için büyük bir gayret göstermiştir.⁶⁸

5. Abdullah Ramiz Paşa'nın Ölümü

Abdullah Ramiz Paşa, Rusya topraklarında ikamet ettiği yıllarda Osmanlı yetkilileri ile olan irtibatı devam etmiştir. Ramiz Paşa'nın Rusların elinde olan Müslüman esirlere yardımının devam etmesi için Paşa'ya bir miktar para gönderilmesi düşünülmüş fakat Sultan II. Mahmut bu yardımın ne esirlere ne de Ramiz Paşa'ya bir faydasının olmayacağı ifade ederek para gönderilmesine izin vermemiştir.⁶⁹

Abdullah Ramiz Paşa, 1812 yılının ilk aylarında itibaren Rusya'dan Osmanlı topraklarına geri dönebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamıştır. İlk önce Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında yapılan barış görüşmelerinde Osmanlı Murahhası olan Galib Efendi'ye mektup göndererek kısaca başından geçenleri ve Rusya'ya neden iltica ettiği anlatmıştır. Vatan hasretine dayanmadığını, bir İslam beldesinde ikamet etmek istediğini belirterek bu konuda yardım talebinde bulunmuştur.⁷⁰ Ramiz Paşa, aynı yılın ağustos ayında padişaha gönderdiği mektubunda Rusya'da kaldığı süre zarfında elinden geldiği kadar Osmanlı'ya hizmet ettiğini ve orada bulunan Müslüman esirlere yardımda bulunduğu belirterek, artık "*diyâr-ı küffârda*" kalmak istemediğini, eğer sultan uygun görürse "*ezân-ı Muhammedi sedâsı istimâ*" etmek istediğini kendisine İslam beldesinde verilecek bir avuç toprağı yeterli olacağını belirtmiştir.⁷¹

Abdullah Ramiz Paşa'nın Osmanlı yönetimi ile uzlaşmaya çalıştığı bu günlerde İstanbul'da Ramiz Paşa'nın Hocabey'de kethüdası İnce Bey ile birlikte on bin kişilik bir kuvvete sahip olduğu, Fransa ya da Rusya'nın ona destek vermiş olabileceği hakkında dedikodular dolaşırken Paşa yanında bulunan Feyzi Ağa, İsmail Ağa ve Arnavutlardan Debreli İsmail gibi sekiz ismi binbaşı yaparak topladığı kuvvetleri örgütlemekteydi. Bu süreçte Rusların Ramiz Paşa'ya yardımcı olduğu açıktır. Yeniçeriler arasında Ramiz Paşa'nın faaliyetleri endişeyle takip edilmekteydi. Yeniçeriler Sadrazam üzerinden II. Mahmut'un Ramiz Paşa

⁶⁵ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s.122-131;190-192; Yıldız'ın A.F. Miller'e dayanarak verdiği bilgilere göre Ruslar Osmanlı Devleti'ni çok ağır barış şartlarına razı etmek için Ramiz Paşa'yı kullanmaya çalışmışlardır. Paşa 1809 yılının sonbaharında Saint Petersburg'a gitmiş, 1810 yılının Eylül ayında Nikolayev'e geri dönmüştür, Yıldız, *age*, s. 216-217, 226.

⁶⁶ *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşçestva*, C. VI, Soobşeno M. İ. Bogdanoviçem, Sankt Petersburg 1871, s. 15.

⁶⁷ Auguste Louis Charles de la Garde, *Journal of a Nobleman Comprising an Account of His Travels and a Narrative of His Residence At Vienna During The Congress In Two Volumes*, Volume I, London 1831, s.282-284. Ramiz Paşa'nın ölümü hakkında kıymetli bilgiler veren bu seyahatnameye ilk olarak Silvert Malhasyan ve Aysel Yıldız dikkat çekmiştir. Bkz. Silvert Malhasyan - Aysel Yıldız, "Bir Rahibin Kaleminden Alemdar Mustafa Paşa'nın Sarrafı Manuk Mirzayan Bey" *Cihannüma Tarih Ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S 3/1, Temmuz 2017, s. 130.

⁶⁸ Yıldız, *age*, s. 224

⁶⁹ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA. HAT.), 1225/47875.

⁷⁰ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA. HAT.), 989/41825.

⁷¹ BOA, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*, (BOA. HAT.), 1225/47878

SIRADIŞI BİR OSMANLI BÜROKRATI: KAPTAN-I DERYA SEYYİD ABDULLAH RAMİZ PAŞA

meselesine bakışını anlamaya çalışıyorlardı. Sadrazam, Ramiz Paşa'nın parasının olmadığını bu dedikoduların saçmalık olduğunu söyleyerek olayı yatıştırmıştı.⁷²

Abdullah Ramiz Paşa'nın Osmanlı topraklarına geri dönme isteği başta padişah olmak üzere İstanbul'daki Osmanlı yöneticilerini rahatsız etmişti. Osmanlı yöneticilerinin bu fikre olumsuz bakmasının temel sebebi Ramiz Paşa'nın geri dönmesiyle Yeniçeriler ile arasında yeni bir çatışmanın çıkabileceği düşüncesi ile Yeniçerilerin Paşa'ya karşı olan öfkesiydi.⁷³ Ayrıca Ramiz Paşa ve Köse Ahmet Efendi ikilisinin Rumeli coğrafyasına dönmeleri ile birlikte Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra inzivaya çekilmiş olan Rumeli ayanları tekrar ortaya çıkarak Ramiz Paşa etrafında İstanbul ile yeni bir hesaplaşma başlatabilirlerdi.⁷⁴ Başta Sadrazam olmak üzere Hurşit Paşa ve İstanbul'daki Rikab kethüdası Halet Efendi, Ramiz Paşa'nın daha büyük sorunlara sebebiyet vermeden ortadan kaldırılması için Padişah nezdinde yoğun kulis faaliyetinde bulunmaktaydılar.⁷⁵

Osmanlı yöneticileri Ramiz Paşa Osmanlı topraklarına geri dönmek için iletişime geçtiği ilk anlarda Paşa'yı ortadan kaldırmayı düşünmüyorlardı. Ramiz Paşa kendisi ve Köse Ahmet Efendi için Rumeli'de ikamet izni ve Silistre ya da Yergöğü'nün yöneticiliğini talep etmiş, eğer bu mümkün olmaz ise Hocabay tarafından bir gemi ile Akdeniz boğazından geçirilmesini, Aydın veya Bozok'ta misafir edilmesini, daha sonra ise Arabistan bölgesinde uygun bir yerde ikamet ettirilmesi teklifinde bulunmuştu. Padişah, onun Bozok bölgesinde giderek bölgenin güçlü ayanı Cabbarzade ile işbirliği yapabileceğini söyleyerek bu teklife karşı çıkmıştır. Osmanlı idarecileri onun Rumeli'de kalmasının sakıncalı olduğunu ve bir adaya sürgün edilmesinin daha uygun olacağını düşünüyorlardı. Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Anapa Kalesi büyük bir yıkıma uğramıştı. Bölgeyi yakından tanıyan Ramiz Paşa'nın vezaret ile Anapa muhafızlığına tayin edilerek bölgeye ve çevresine düzen getirmesi fikri gündeme gelmiş fakat bu atama da gerçekleşmemişti.⁷⁶

Ramiz Paşa, Osmanlı topraklarına geri dönme talebini içeren mektuplarını gönderdikten sonra Galib Efendi ile yüz yüze görüşmek için ikamet ettiği Hocabay'den yola çıkmış ve Bükreş yakınlarındaki bir köye gelmiştir. Burada yapılan görüşmede Galib Efendi Ramiz Paşa'ya Rusya ile barış antlaşmasının imzalanmasının yakın zamanda gerçekleşeceğini, ondan sonra Ruslar tarafından esir alınan askerlerin ve vezirlerin serbest bırakılacağını, Paşa'nın da onlarla beraber Osmanlı topraklarının dönmelerinin daha uygun olacağını ifade etmiştir. İstanbul, Ramiz Paőanın ekibiyle birlikte müstakilen geri dönmelerinin dedikodulara sebep olacağını düşünerek bu kararın karşısında idi. Şimdilik kendisinin tekrar ikamet ettiği Hocabay'e dönmesi istenmiş, Ramiz Paşa da çaresiz Hocabay'e tekrar dönmüştür.⁷⁷

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Bükreş Antlaşması'na göre, Rusya'da esir olan Müslümanların Osmanlı topraklarına dönmelerine izin verilmiştir. Ramiz Paşa da esirlerle birlikte Osmanlı topraklarına doğru hareket etmiştir. Bu aşamada II. Mahmut ve Osmanlı yönetiminin Ramiz Paşa'nın kalemini kırdığı görülmektedir. Dönemin belgelerinde bu kararın temel nedeni olarak Ramiz Paşa'nın geri dönüşü ile ülkede karışıklıkların çıkacağı ve Paşa'nın karakterinin de kargaşaya çıkarmaya meyilli olması gösterilmiştir. Şânî-zâde Mehmed Atullah Efendi'ye göre Padişah'ı bu kararı almaya iten nedenlerin en önemlisi Sened-i İttifak'ın fikri temellerinin Ramiz Paşa tarafından ortaya konulmasıydı. II. Mahmut bu olayı saltanatın mutlak hâkimiyetine karşı bir saldırı olarak yorumlamaktaydı. Neticede Ramiz Paşa'yı ortadan kaldırmak için Delilbaşlarından biri görevlendirilmiştir. Eflak Voyvodasının bu konuda Delilbaşı ve askerlerine yardım etmesi şifâhen emredilmiştir. Ramiz Paşa'nın endişelenmemesi için gayret gösterilmesi ve Paşa'yı idamı için uygun bir mahalle çekilmesi gerekliliği bölgedeki yetkililere bildirilmiştir. Bunun için Paşa'ya Sırp meselesinin hala devam ettiğini bundan dolayı şimdilik kendisinin istediği Arabistan coğrafyasındaki eyaletlerden birine değil de Belgrat Muhafızlığına tayin edileceğine dair bir kâğıt gönderilmiş ve Fokşan'a gelmesi istenmiştir. Ramiz Paşa'nın yanında bulunan altı bin kadar esir Osmanlı askerinin uzaklaştırılması için Paşa ikna edilmiştir. Ramiz Paşa'ya bu kadar çok sayıda asker ile Osmanlı topraklarına dâhil olmanız yeni çatışmalara sebebiyet verecek dedikodulara neden olur diyerek Paşa'nın askerleri dağıtması sağlanmıştır. Sonuçta Ramiz Paşa'nın yanında sadece üç dört yüz civarında bir asker kalmıştır. Ramiz Paşa yanındaki bu az sayıda asker ile ilk önce Yaş Kasabası'na gelmiş, buradan Sırp İsyanı henüz bitmediğinden Bükreş'e gitmesi emredilmiştir. Ramiz Paşa bir süre Yaş'ta oyalandıktan sonra hinto tabir edilen atlı araba ile Bükreş'e doğru hareket etmiştir.⁷⁸ Bükreş'e yaklaşırken Delilbaşı ve askerleri Paşa'ya pusu kurmuşlar, meydana gelen çatışmada Ramiz Paşa ve

⁷² Cabi Ömer Efendi, *age*, C. II, s. 830, 931, 967-968. Hocabay (belgede Kocabay olarak geçiyor) tarafından gelen Zaharya ismindeki reis Ruslar'ın orada herhangi bir askeri birliğinin olmadığı belirtmiştir. Ayrıca Ramiz Paşa ile Köse Ahmet Efendi'yi Hocabay'de gördüğünü ifade etmiştir. Bkz. BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı*, (BOA, TSMA-E), 1175/40.

⁷³ BOA, *Hatt-ı Hümayün Evrakı*, (BOA, HAT.), 1003/42104, 1001/42026-B

⁷⁴ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 191-193.

⁷⁵ Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *age*, s. 193-194.

⁷⁶ BOA, *Hatt-ı Hümayün Evrakı*, (BOA, HAT.), 1225/47878, 989/41825, 1003/42104, 1225/47879, 282/16764; Jorga, birçok insanın Ramiz Paşa'nın Belgrat valiliğine atanacağını düşündüğünü ifade ediyor. Bkz. Jorga, *age*, s. 190.

⁷⁷ BOA, *Hatt-ı Hümayün Evrakı*, (BOA, HAT.), 1001/42026, 1225/47878, 1225/47879, 1001/42026, 1001/42026-B.

⁷⁸ Ramiz Paşa'nın Bükreş'e gelme konusunda çok istekli olmadığı ancak Galip Efendi'nin ısrarları ve ikna edici mektupları sayesinde gelmeye karar verdiği dair bilgi için bkz. BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı*, (BOA, TSMA-E), 713/6.

saldırganlardan sekiz tanesi ölmüştür. Abdullah Ramiz Paşa'nın "*ser-i maktul*" başkente gönderilmiştir. Ramiz Paşa 25 Mart 1813 tarihinde öldürülmüş⁷⁹, II. Mahmut 11 Nisan'da, kesik başının ibret için Galata'da sergilemesini emretmiştir.⁸⁰

Auguste Louis Charles de la Garde, Ramiz Paşa'nın öldürülmesine tanıklık etmiş ve olayı şu şekilde anlatmıştır: Ramiz Paşa resmi bir törenle Bükreş'e giriş yapmış, halkın da bulunduğu bu karşılama birden infaza dönüşmüştür. Ramiz Paşa'yı ortadan kaldırmak için görevlendirilen iki yüz kişiden oluşan askeri birlik Ramiz Paşa'nın atlı arabasını yaylım ateşine tutmuş, Paşa ilk ateşte hayatını kaybetmiştir. Ramiz Paşa'yı karşılamak üzere meydanda bulunan teşrifat görevlileri ve halktan da ölenler olmuştur.⁸¹ Ramiz Paşa'nın naaşı Yergöğü Kalesi önüne defnedilmiştir. Daha sonra Ramiz Paşa'nın mezarı kale içine alınmıştır. Ancak kalenin Rusların eline geçmesinden sonra mezarın akıbeti belli olmamıştır.⁸²

6. Abdullah Ramiz Paşa'nın Muhallefatı

Osmanlı Devleti'nde, devlet hizmetine girmiş kişilerin çeşitli nedenlerden dolayı görevlerinden azledilmeleri, vefat etmeleri veya görev başında iken katil edilmelerinden dolayı padişahın emri ile "muhallefat"⁸³ adı verilen menkul veya gayrimenkul mal varlıkları, devlet merkezinden görevlendirilen ve geniş yetkilerle donatılan mübaşirler vasıtası ile derhal kayıt altına alınır. "Müsadere" olarak isimlendirilen bu işlem Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat dönemine kadar yaygın olarak uygulanmıştır.⁸⁴ Müsadere neticesinde ele geçirilerek, kayıt altına alınan eşyalardan taşınması mümkün olmayanlar, buldukları mahalde satılarak nakit paraya dönüştürülürdü. Taşınabilir durumda olan eşyalar İstanbul'a götürülerek hazineye teslim edilirdi. Ayrıca muhallefatı müsadere edilen kişinin borcu var ise bu borç muhallefatının gelirinden ödenirdi. Abdullah Ramiz Paşa'nın da mal varlıkları müsadere edilmiştir. Ramiz Paşa'nın muhallefatına ait iki defter bulunmaktadır. Bunlardan ilki Başmuhasebe Muhallefat Defterleri tasnifine kayıtlı 13168 numaralı defter⁸⁵ ikincisi ise Başmuhasebe Evrak Kalemi tasnifine kayıtlı 41734 numaralı defterdir.⁸⁶ Paşa'nın muhallefatı ile ilgili aşağıda verilen bilgiler bu iki defter ışığında yapılacaktır.

Ramiz Paşa'nın İstanbul'dan firar etmesinden kısa bir süre sonra 26 Kasım 1808 tarihinde tersanede bulunan divanhanesindeki eşyalar müsadere edilerek deftere kaydedilmiştir. Müsadere işlemine nezaret etmesi için Selim Sabit Efendi tayin edilmiştir.⁸⁷ Bu ilk müsadere işlemi Paşa'nın at koşum takımı malzemeleri olarak ifade edebileceğimiz raht, gaddare ve gaşiyeler göze çarpmaktadır. Kır ve doru renklerde 10 tane atı bulunmaktadır. Seccadeler, imameler, buhurdanlık, şamdanlık, tütün içmede kullanılan duhan tabağı ve çubuğu deftere kaydedilen eşyalar arasındadır. Tersane divanhanesindeki eşyaların kıymeti 51040 kuruş olarak tespit edilmiştir.

İlk müsadere işleminden iki gün sonra 28 Kasım 1808 tarihinde Abdullah Ramiz Paşa'nın hem tersane divanhanesinde hem de konağı dâhilinde ve haricinden bulunan eşyaları tespit edilmiştir. Bu eşyaların bir bölümü Ramiz Paşa'nın yerine Kaptan-ı derya olarak yeniden atanan Seyyid Ali Paşa'ya verilmiştir. Yeni Kaptan-ı derya'ya teslim edilen eşyalar arasında kadife ve ipekten yapılan çatma kumaşı yastıklar, kürk ve şallar, tülbentler, kahve peşkeri, seccade, ibrik ve leğen vardır. Bu kıymetli eşyalar dışında darı, nohut, fındık, üzüm, sarımsak gibi kuru gıdalar da kayda geçirilmiştir. Bu eşyalara ve gıda maddelerine 41200 kuruş kıymet biçilmiştir.

Ramiz Paşa'nın eşyalarının bir bölümünü Memiş Paşa 29935 kuruş karşılığında satın almıştır. İlerleyen süreçte Memiş Paşa, satın aldığı eşyaları esnafa 50000 kuruşa sattığını ve esnaf da bu eşyaları belirtilen meblağ karşılığında aldıklarını beyan etmişlerdir. Burada kast edilen esnaf büyük ihtimalle sarraf esnafıdır. Ramiz Paşa'nın müsadere edilen eşyalarının bir kısmı 9 Şubat 1809 günü hazine tarafından satışa çıkarılmış ve elde edilen gelir 26368 kuruş olarak kaydedilmiştir. Eşyaların diğer kısmı ise 10 Şubat 1809 tarihinde satışa çıkarılmış ve bu satıştan 25818 kuruş gelir elde edilmiştir. Üçüncü müzayede ise 11 Şubat 1809 tarihinde gerçekleşmiş ve bu satıştan da 8336 kuruş gelir elde etmiştir. Ramiz Paşa'nın müsadere edilen muhallefatı içerisinde bulunan kitapları ise 8 Mart 1809 tarihinde ayrıca satışa çıkarılmıştır. 60 civarında ve çeşitli miktardaki ciltlerden oluşan kitapların içerisinde tefsir kitapları olmak üzere fetva, en'am-ı şerif gibi dini eserler

⁷⁹ Yıldız, age, s. 249.

⁸⁰ BOA, *Hatt-ı Hümayün Evrakı*, (BOA. HAT.), 494/24256, 11 Nisan 1813 (1228.R. 9); Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, age, s. 194-195; Ahmet Cevdet Paşa, age, C. 10, s. 129.

⁸¹ Auguste Louis Charles de la Garde, age, s. 285-288; Auguste Louis Charles de la Garde mektuplarından oluşan diğer bir eserde Ramiz Paşa'nın öldürülmesini farklı bir şekilde anlatmıştır, bkz. Yıldız, age, s. 248.

⁸² Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, age, s. 195-196.

⁸³ Tahsin Özcan, "Muhallefat", *TDVİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 406.

⁸⁴ Tuncay Ögün, "Müsadere", *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 67.

⁸⁵ BOA, *Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi, Muhallefat Halifesi Evrakı*, (BOA.D.BŞM.MHF.d.), 13168, 26 Kasım 1808 (1223.Ş.7).

⁸⁶ BOA, *Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi Evrakı*, (BOA.D.BŞM.), 41734, 1 Şubat 1809 (1223.Z.15).

⁸⁷ BOA, *Cevdet, Adliye Evrakı*, (BOA.C.ADL.), 21/1264, 16 Eylül 1810 (1225.Ş.16).

SIRADIŞI BİR OSMANLI BÜROKRATI: KAPTAN-I DERYA SEYYİD ABDULLAH RAMİZ PAŞA

çoğunluktadır. Gazali'nin İhyâü ulûmi'd-din, Kâtip Çelebi'nin deniz savaşları ile ilgili eseri Tuhfetü'l-Kibar gibi kitaplar göze çarpmaktadır. Kitap satışlarından elde edilen kazanç ise 3130 kuruştur.

Kişinin muhalefatı müsadere edilirken alacakları ve borçları da tespit edilirdi. Ramiz Paşa'nın mal varlıkları müsadere sürecinde de aynı süreç uygulamıştır. Kuyumcu Oseb isimli zimmi de Ramiz Paşa'dan 20.650 kuruş alacağı olduğuna dair 20 Temmuz 1809 tarihinde arz-ı hal sunmuştur. Uzun incelemeler ve yazışmalardan sonra 12 Aralık 1810 tarihinde kuyumcu Oseb'e Ramiz Paşa'nın müsadere edilen muhalefatından 7500 kuruş verilmesi uygun görülmüştür.⁸⁸

SONUÇ

Abdullah Ramiz Paşa 19. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin yaşadığı çalkantılı politik süreçlerde önemli rol oynamıştır. Ulema sınıfından haccan sınıfına geçerek bürokrasinin bir parçası olan Paşa bürokratik kariyerinin ilk yıllarında Mısır'daki hizmetleri ile kendini göstermiştir. Matematik ve geometri alanındaki bilgisi ile dikkat çeken Abdullah Ramiz Başmuhasebe'de görevlendirilmiştir. III. Selim döneminde devlet içindeki reform taraftarı grubun bir parçası olmuştur. III. Selim'in tahtan indirilmesiyle birlikte başlayan süreçte Abdullah Ramiz'in yolu Alemdar Mustafa Paşa ile keşiştir.

Abdullah Ramiz, Alemdar Mustafa Paşa'yı III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için ikna eden Rusçuk Yaranı'nın önemli bir parçası olmuştur. Alemdar Mustafa Paşa ile birlikte İstanbul'a gelerek iktidarı ele geçiren ekilde yer alan Abdullah Ramiz zamanla Alemdar'ın en güvendiği adamları arasına girmiştir. Dönemin kaynakları tarafından Osmanlı tarihinin en önemli belgelerinden olan Sened-i İttifak'ın arkasındaki beyin olarak tanımlanmıştır. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadareti döneminde Abdullah Ramiz kaptan-ı deryalık ve vezaret görevlerini ifa etmiştir. Tersane-i Amire'de katı bir idare tesis etmiş, yolsuzlukların ve suiistimallerin önüne geçmiştir. Yine bu dönemde Sekban-ı Cedid adı altında modern bir ordu kurulmasına önayak olmuştur. Bu yönüyle Abdullah Ramiz Paşa'yı Alemdar Mustafa Paşa döneminde gerçekleştirilen reformların fikir babası olarak görmek mümkündür.

Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan Yeniçeri İsyanı'nda Abdullah Ramiz Kadı Abdurrahman Paşa ile birlikte Yeniçeriler ile kanlı bir mücadeleye girmiştir. Bu mücadele sırasında Ağa Kapısı'nı bombalamaktan bile çekinmemiştir. Halkı dehşete düşüren bu bombardımandan sonra kamuoyu desteğinin Yeniçerilerin lehine dönmesiyle Abdullah Ramiz ve Kadı Abdurrahman Paşa İstanbul'dan kaçmak zorunda kalmışlardır. Abdullah Ramiz bir müddet Rumeli'de direnmeye çalışmış ise de başarılı olamayarak Rus kuvvetlerine sığınmıştır. Rusya'da bulunduğu dönemde başta Rus Çarı Aleksandr olmak üzere ileri gelen Rus devlet adamları ile görüşmeler yapmıştır. 1811 yılından itibaren Osmanlı yönetimi ile uzlaşma yollarını arayan Abdullah Ramiz bu yıllarda esir düşen Osmanlı askerleri ile ilgilenmiştir. 1813 yılında Osmanlı topraklarına ayak bastığı sırasında dönüşün yeni sorunlar yaratabileceği, Yeniçerilerin tepkisi ve II. Mahmut tarafından da Sened-i İttifak'ın imzalanmasındaki rolü hatırlanarak öldürülmesine karar verilmiştir. 1813 yılının Mart ayında öldürülmüştür. Yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti ve toplumunun çıkarlarını gözeten Abdullah Ramiz Osmanlı modernleşmesinin öncülerinden birisi olarak tarihe geçmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Bab-ı Asaftı, Mühimme Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Ali Emiri, II. Mahmud Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Ali Emiri, III. Selim Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Cevdet, Adliye Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Cevdet, Askeriye Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Cevdet, Dâhiliye Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Cevdet, Tımar Zeamet Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi, Muhallefat Halifesi Evrakı*.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Hatt-ı Hümayûn Evrakı*.

⁸⁸ BOA, *Cevdet, Adliye Evrakı*, (BOA.C.ADL.), 21/1264, 16 Eylül 1810 (1225.Ş.16).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı*.

Tetkik Eserler

Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 9-10 Matbaa-i Osmâniyye, Dersaadet (İstanbul),1309.

Ahmet Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi,(1209-1219/1794-1805)]*, haz. Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2017.

Ahmet Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, TTK, Ankara 1994.

BEYDİLLİ, Kemal, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

BEYHAN, Mehmet Ali, “Ramiz Abdullah Paşa”, *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, ss. 451-453.

Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târîhi, (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâls ve Mahmûd-ı Sâni) Tâhlil ve Tenkidli Metin*, C. I, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003.

COSTACHE, Stefania, “From Ruscuk To Bessarabia: Manuk Bey And The Career Of An Ottoman-Russian Middleman At The Beginning Of The 19th Century”, *Cihannüma, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S.3/1, Temmuz 2017, ss. 23-43.

DERİN, Fahreddin Ç., “Yayla İmamı Risalesi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3'den ayrı basım İstanbul 1973.

FİŞHER, Alan W., *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970.

JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.

LA GARDE, Auguste Louis Charles de, *Journal of a Nobleman Comprising an Account of His Travels and a Narrative of His Residence At Vienna During The Congress In Two Volumes*, Volume I, London 1831, ss.282-284.

MALHASYAN, Silvert -YILDIZ, Aysel, “Bir Rahibin Kaleminden Alemdar Mustafa Paşa'nın Sarrafi Manuk Mirzayan Bey” *Cihannüma Tarih Ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S 3/1, Temmuz 2017, ss. 123-172.

Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, C.I-II, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015.

OĞULUKYAN, Ceorg, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa, ter/çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.

ÖĞÜN, Tuncay, “Müsader”, *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, ss. 67-68.

ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefat”, *TDVİA*, C. 30, İstanbul 2005, ss. 406-407.

Ramiz Paşazade Mehmed İzzet, *Harita-i Kapudanan-ı Derya*, İstanbul 1833.

Sbornik İmperatorskogo Russkogo İstoriçeskogo Obşçestva, C. VI, Soobşeno M. İ. Bogdanoviçem, Saint Petersburg 1871.

SHAW, Stanford J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Hür Güldü, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

Şânî-zâde Mehmed Ataullah, *Şânî-zâde Târîhi*, C. I, haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK, İstanbul 1942.

YAYCIOĞLU, Ali, “Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu'nda, Bir Ortaklık ve Entegrasyon Denemesi”, *Nizâm-ı Kâdim'den Nizâm-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, edt. Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, ss. 667-709.

YILDIZ, Aysel, *Kenar Adamları ve Bendeleri, Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, İstanbul 2018.

ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 7, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

